

Grondstoffen inzet politiek

De snel stijgende vraag naar grondstoffen in de wereld zorgt er in toenemende mate voor dat deze inzet worden van een politiek spel. Een spel dat Nederland voorlopig onvoldoende beheerst, waarschuwt directeur Rob de Wijk van het The Hague centre for strategic studies. De gevolgen voor het bedrijfsleven kunnen groot zijn als de overheid hierop niet gepast anticipeert. De Wijk krijgt bijval van belangrijke adviseurs van de overheid.

door Govert Buijze

Schaarste aan grondstoffen is niet nieuw in de wereld. In de jaren zeventig waarschuwde de Club van Rome in het rapport 'The limits to growth: a global challenge' al voor een groei van de wereldbevolking, industrialisatie, vervuiling en voedselproductie die in het begin van de 21e eeuw zou leiden tot uitputting van de natuurlijke hulpbronnen van de planeet. Het geschetste doemscenario is tot op heden geen werkelijkheid geworden; wellicht reden voor sommige stakeholders om zich niet al te druk te maken over een aanstaande grondstoffenschaarste. Een grote fout, vindt hoogleraar internationale betrekkingen Rob de Wijk, tevens directeur van het The Hague centre for strategic studies (HCSS). 'Het is waar dat de Club van Rome er met haar doemscenario uit 1972 faliekant naast zat, maar dat kwam omdat ze zich verkeek op de ontwikkeling van de techniek', aldus de hoogleraar. 'Het gebruik van fossiele brandstoffen is in de twintigste eeuw wel degelijk met een factor 12 toegenomen, de winning van grondstoffen zelfs met een factor 34.' Technische ontwikkelingen hebben volgens De Wijk historisch gezien echter een grote impact op wat schaars is en wat niet. 'We zijn een stuk beter geworden in de winning van grondstoffen. In het Franse koninklijk paleis was het ooit gebruik de belangrijkste gasten te laten eten met aluminium bestek. Dat was in een tijd waarin aluminium zeldzamer was dan goud. Sinds we weten hoe je efficiënt aluminium wint uit bauxiet, komen we echter om in dit materiaal.'

Op dit moment groeit de vraag naar grondstoffen echter veel sneller dan dat de techniek zich ontwikkelt, zo blijkt uit modellen. In Europa zal dat volgens De Wijk zonder twijfel leiden tot problemen met de voorzieningszekerheid. 'We krijgen te maken met grondstoffenschaarste in relatieve zin', voorspelt de hoogleraar. In Europa is volgens hem het laaghangend fruit wel geplukt als je praat over de winning van grondstoffen. 'We halen hier niets meer gemakkelijk of goedkoop uit de grond.' Volgens De Wijk is Europa een continent geworden dat voor zijn industriële grondstoffen voorlopig in grote mate afhankelijk is van import. 'Dat geldt ook voor Nederland en dat is een risico. Zo is onze diervoederindustrie afhankelijk van soja uit Zuid-Amerika. Wereldwijd zijn we zelfs een van de grootste importeurs. China klopt echter al aan de deur bij producent Brazilië. Daar groeit de vraag naar soja razendsnel. Dat gaan we voelen.' Onderzoek van het HCSS in samenwerking met TNO bevestigt dat de voorzieningszekerheid van grondstoffen voor veel bedrijven toch al niet meer vanzelfsprekend is. Maar liefst tachtig procent van de ondernemingen die gebruikmaken van kritische grondstoffen, ondervond de afgelopen vijf jaar al hinder bij de levering van grondstoffen in de supply chain.

Diplomatie

Landen met een staatskapitalistisch systeem zien volgens De Wijk de relatieve schaarste die ontstaat, vooral als een kans. 'Niet de markt bepaalt waar de zeldzame aardmetalen van een land als China terecht komen, maar de Chinese overheid. Dat is wennen voor het Westen. Wij zijn nog vaak geneigd om te denken dat de vrije markt zijn werk wel zal doen. Dat wordt langzamerhand een naïef idee in onze snel veranderende wereld.' De realiteit is dat landen met een staatskapitalistisch systeem de grondstofprijzen opjagen of grondstoffen simpelweg niet willen delen. Het populaire bordspel Kolonisten van Catan is dan ook niets bij het geopolitieke spel dat in de wereld wordt gespeeld. De Wijk: 'Neem fosfaat. Dat is een essentiële grondstof voor de voedselvoorziening in de wereld, omdat het een

belangrijk bestanddeel is van kunstmest. De grootste voorraden vind je in China, Syrië en Marokko. China heeft die fosfaatvoorraad zelf nodig, Syrië is op dit moment niet bepaald een praktische handelspartner en Marokko denkt na over een actieve grondstoffenpolitiek. Fosfaat importeren uit Marokko lukt straks dus alleen als je daar als Nederland iets tegenover zet, bijvoorbeeld toegang tot hoogwaardige kennis over watermanagement. Daar hebben ze in Marokko behoefte aan. Nederland benut dergelijke kansen echter nog veel te weinig.' En dat moet snel veranderen, vindt de directeur van het HCSS. 'Veel andere landen in de wereld stellen de strategische belangen van hun industrie wel veilig door deals te

Rob de Wijk.

Marika van Lier Lels.

Resources for our future

Het boek 'Resources for our future – Key issues and best practices in resource efficiency' van TNO en het The Hague centre for strategic studies (HCSS) is te bestellen bij Amsterdam University Press of gratis te downloaden op de website van HCSS: www.hcss.nl.

spel

sluiten over de toegang tot grondstoffen. Japan kan rekenen op lithium uit Bolivia, van vitaal belang voor de high-tech industrie van de Japanners. In ruil biedt Japan de Bolivianen financiële hulp en technische ondersteuning bij de bouw van zonnepanelen, energiecentrales en ziekenhuizen. Van China weten we allemaal dat het beslag legt

De energie-intensieve chemische industrie in Nederland heeft hierop al gezinspeeld.' Om dat te voorkomen, zou Nederland een voorbeeld moeten nemen aan de Verenigde Staten. Dat heeft zich volgens De Wijk met schaliegas verzekerd van een betaalbare energievoorziening. 'In Nederland beperkt het maatschappelijk debat over de win-

'Economische diplomatie staat in Nederland nog in de kinderschoenen'

op land in onder meer Afrika en Zuid-Amerika in ruil voor bijvoorbeeld investeringen in infrastructuur. Onze overheid laat het echter allemaal maar gebeuren; ze kijkt grotendeels passief toe.'

Voor Buitenlandse Zaken verricht prins Jaime de Bourbon de Parme als 'Speciaal vertegenwoordiger natuurlijke hulpbronnen' wel goed werk op het gebied van economische diplomatie, vindt De Wijk. De speciale gezant bezocht onder meer de Verenigde Staten, India, Indonesië, Maleisië, Mongolië, Singapore, Zuid-Afrika, Tanzania, Ethiopië, Mexico en Australië om de banden aan te halen en om de mogelijkheden voor samenwerking te verkennen. Ook sloot hij al een overeenkomst met Bolivia. 'Onze kennisinstellingen gaan de Bolivianen helpen met de ontginning van lithium. Hartstikke goed, maar dan heb je het nog wel over initiatieven op een te kleine schaal. We moeten echt meer doen. Nu laat je de industrie in onzekerheid. Economische diplomatie staat in Nederland nog in de kinderschoenen.'

Het werpt de vraag op of bedrijven als reactie op de toenemende grondstoffenschaarste hun supply chains niet strategisch moeten gaan inrichten. De Wijk denkt van wel. Hij sluit niet uit dat bedrijven in Europa in de toekomst productielocaties gaan verplaatsen met het oog op hun voorzieningszekerheid. 'De grondstoffenproblematiek kan inderdaad een drijfveer zijn om productie te outsourcen.

ning van schaliegas zich echter tot bespiegelingen over de milieueffecten. Dat kan nog heel nadelig uitpakken voor onze industrie en daarmee voor onze economie. Ik zeg niet dat we hier morgen moeten beginnen met de winning van schaliegas, maar het debat moet niet volledig worden geïdeologiseerd; het moet grondig worden gevoerd.'

Het Planbureau voor de leefomgeving onderschrijft in zijn recent gepresenteerde rapport 'Vergroenen en verdienen – op zoek naar kansen voor de Nederlandse economie' grotendeels de zorgen van De Wijk over de voorzieningszekerheid van grondstoffen. Ook het bureau wijst erop dat de Nederlandse economie - en dan vooral onze export - sterk leunt op sectoren die veel energie en materialen gebruiken. 'Het maakt onze economie kwetsbaar als de grondstofprijzen in de wereld stijgen of de beschikbaarheid van bepaalde grondstoffen onzeker wordt', aldus de onderzoekers. Volgens het planbureau loopt de Nederlandse economie duidelijk achter op het gebied van vergroening en is deze daardoor weinig toekomstbestendig. Het instituut ziet echter ook kansen voor Nederland, bijvoorbeeld als het gaat om de overgang naar een zogenoemde biobased economy, duurzaam gebouwde omgeving en circulaire economie. Op elk van deze drie thema's heeft Nederland een sterke kennispositie, meent het bureau. De vergroening van de economie kan echter niet alleen van bedrijven komen, schrijven de onderzoekers. De over-

Fosfaat uit het riool

In het Westelijk Havengebied in Amsterdam wordt dit jaar de grootste fosfaatfabriek van Nederland geopend. Opmerkelijk genoeg komt de belangrijkste grondstof voor de fabriek niet uit Chinese mijnen maar uit de ontlasting en urine van Amsterdammers. In opdracht van het Waterschap Amstel, Gooi en Vecht gaat waterbedrijf Waternet namelijk fosfaat terugwinnen uit rioolwater. Het proces in de fabriek begint met het zuiveren van het rioolwater, waarna slib overblijft. Van dit slib wordt eerst groengas gemaakt. Daarna wordt de meststof struviet uit het slib gewonnen. Normaliter zorgt struviet in de rioolwaterzuivering voor verstoppingen, slijtage van apparatuur en het stilleggen van de installatie en dus voor extra kosten. Door het struviet uit het slib te halen, hoeft niet alleen niet langer fosfaat te worden geïmporteerd uit China en Marokko om te dienen als grondstof voor mest, maar wordt ook bespaard op onderhoudskosten.

Op dit moment zet alleen de Nederlandse bureaucratie nog een rem op deze innovatieve winning van meststoffen. Omdat het gewonnen fosfaat afkomstig is van de afvalwaterzuivering, wordt het door de Nederlandse wetgever gezien als een afvalstof in plaats van een meststof. Hierdoor is het niet mogelijk het gerecyclede fosfaat te verkopen. Naar verwachting wordt deze wet echter op 1 januari herzien.

heid is volgens hen ook nadrukkelijk aan zet. Nu investeren in innovatie en een groene groeistrategie, betaalt zich in de toekomst dubbel en dwars terug. Bovendien moeten creatieve bedrijven de ruimte krijgen om te ondernemen. Volgens De Wijk laat de Nederlandse overheid ook hierbij echter de nodige steekjes vallen, waardoor de voorzieningszekerheid van grondstoffen in Nederland in het geding komt. 'De overheid moet naast economische diplomatie echt veel zwaarder inzetten op het hergebruik van grondstoffen. In Europees verband kunnen we werk maken van een circulaire economie waarin we grondstoffen constant hergebruiken. Met urban mining, het onttrekken van grondstoffen aan afgeschreven producten, valt nog een wereld te winnen.' Hij noemt als voorbeeld de berg oude mobieltjes die Europeanen thuis in een la hebben liggen. 'Als je die allemaal verzamelt, heb je een schat aan bijzondere metalen. Logistiek is dat een flinke uitdaging, maar experts bij TNO zien wel business cases. Nu al importeert Nederland huisvuil. Dat lijkt op het eerste gezicht misschien geen big business,

Alternatief voor rubber

Voor de productie van rubber, een proces dat zich veelal in Azië afspeelt, is sinds dit jaar een alternatief. In amper vier jaar lukte het Europese onderzoekers en bedrijven, onder aanvoering van de Universiteit van Wageningen en medegefinancierd door Europese belastingbetalers, autobanden te produceren van het sap van Russische paardenbloemen en Noord-Amerikaanse heesters (Guayule). Hierdoor worden onder meer bandenleveranciers minder afhankelijk van het in Azië geproduceerde latex en rubber van heveabomen. Bandenfabrikant Continental denkt volgend jaar al 'paardenbloembanden' op de openbare weg te kunnen gaan testen. Concurrent Bridgestone kijkt ondertussen naar de mogelijkheden van heesters. Mochten de tests positief uitpakken, dan zouden de supply chains van de bandenleveranciers wel eens ingrijpend kunnen veranderen.

maar het is een uitstekend initiatief. Sterker, het is belangrijk dat we op dit gebied veel meer kansen gaan benutten.' Uiteraard ligt hier een rol voor het bedrijfsleven zelf, maar De Wijk benadrukt dat de Rijksoverheid ook hier het voortouw moet durven nemen. 'Begin met het faciliteren van zo'n circulaire economie, bijvoorbeeld door het mes te zetten in overbodige regelgeving en allerlei vergunningen die het moeilijk maken met afvalstromen te werken. Dat helpt bedrijven al enorm.'

Dat is ook exact wat de Raad voor de leefomgeving en infrastructuur (Rli) onlangs adviseerde aan minister Schultz van Haegen van Infrastructuur en Milieu. De minister had de onafhankelijk van de overheid opererende raad gevraagd een advies uit te brengen over hoe de logistieke sector kan inspelen op de veranderingen in de (mondiale) economie en welke rol de overheid hierbij kan spelen. 'De relatieve schaarste aan grondstoffen in de wereld zet bedrijven in toenemende mate aan het denken over hoe zij slimmer daarmee kunnen omgaan', vertelt Marike van Lier Lels, voorzitter van de adviescommissie van de Rli. 'Een deel van die bedrijven denkt dan ook al in circulaire ketens in plaats van lineaire ketens: ze hergebruiken bijvoorbeeld grondstoffen uit afvalstromen, of beter gezegd:

reststromen. De logistieke sector zal de circulaire economie die zo ontstaat, operationeel moeten gaan faciliteren, bijvoorbeeld met concepten voor retour- en servicelogistiek. Het is echter belangrijk dat ook de overheid snel op de circulaire economie reageert.'

Van Lier Lels doelt onder meer op de aanpassing van wetgeving. Bedrijven met goede bedoelingen lopen nu nog vaak tegen belemmerende regelgeving aan bij het realiseren van circulaire concepten. Een voorbeeld van zo'n bedrijf is

Waternet. Dit waterbedrijf kan fosfaat winnen uit rioolwater, maar mag deze gerecyclede grondstof niet verkopen als meststof omdat het hier volgens de letter van de wet zou gaan om een 'afvalstof' (zie kader pagina 7). Volgens de voorvechters van de circulaire economie is dat echter een achterhaald idee. Zij zien afvalstoffen immers als de grondstoffen van de toekomst. Afval in de traditionele betekenis van het woord bestaat in de circulaire economie niet meer. 'Het is aan het bedrijfsleven om de overheid op dit soort problemen met regelgeving te wijzen', vindt commissievoorzitter Van Lier Lels. 'Ambtenaren zijn zich vaak nog

niet bewust van de gevolgen van wetgeving voor circulaire concepten. Voor de overheid is dit ook nieuwe materie.' Secretaris-generaal Siebe Riedstra van het ministerie van Infrastructuur en Milieu bevestigt dit. 'Wij krijgen nu inderdaad de vraag vanuit het bedrijfsleven of we regelgeving kunnen omkatten. Op de regels die van toepassing zijn op stromen in Nederland, hebben we invloed en kunnen we wat betekenen, bijvoorbeeld voor de fosfaatfabriek van Waternet. Daarmee gaan we dus aan de slag. Voor grens-

'Met urban mining, het onttrekken van grondstoffen aan afgeschreven producten, valt nog een wereld te winnen'

overschrijdende stromen ligt het echter lastiger, omdat je dan met Europese regels te maken hebt.' De Raad voor de leefomgeving en infrastructuur ziet voor Nederland echter ook kansen om internationale afvalstromen aan te trekken en te verwerken. Van Lier Lels: 'Wij adviseren het Rijk om samen met de Rotterdamse haven een programma op te stellen met als doel Nederland en Rotterdam te ontwikkelen tot dé circulaire hub van Europa. De infrastructuur ligt er al, dus waarom zou je Nederland niet transformeren tot een Europees centrum voor retour- en servicelogistiek? Het is een geweldige kans voor de Ne-

Grondstoffentekort ook een 'secu

Toen de jonge fruitverkoper Mohammed Bouazizi zichzelf eind 2010 in Tunesië op straat in brand stak, was dat het startschot voor wat in Westerse media al snel de 'Arabische lente' werd genoemd. De mensen vochten in de straten van Tunis, Caïro en Damascus voor vrijheid en democratie, papegaaiden journalisten elkaar na. 'Dat is echt de grootste onzin', zegt Rob de Wijk, hoogleraar internationale betrekkingen aan de Universiteit van Leiden en directeur van het The Hague centre for strategic studies. 'De Arabische lente was simpelweg het gevolg van de voedselprijzen in de wereld die een 'all time high' bereikten. In feite een grondstoffenkwestie dus.' De stoplichten stonden volgens De Wijk al even op rood. 'Voor ex-

perts was het dus helemaal niet zo verrassend dat de bom barstte. Als de voedselprijzen stijgen, heeft dat een grote impact op mensen in minder ontwikkelde landen die een relatief groot deel van hun inkomen besteden aan voedsel. Dat onderschatten wij in het Westen nogal.' De Arabische lente was volgens De Wijk dus een teken aan de wand. 'Bij schaarste denkt de gemiddelde Nederlander aan een economisch probleem, maar het leidt ook tot 'security issues'. Als trawlers de wateren voor de kust van Somalië leegvissen, moet je niet vreemd opkijken als piraterij de kop opsteekt en onze koopvaardij schepen in de Golf van Aden in de problemen komen.' Schaarste en zelfs de dreiging van een schaarste zorgt

veel vaker voor grote sociale onrust in de wereld, zegt hij. Sommige landen anticiperen daar ook op. 'Japan is zijn militaire apparaat al aan het versterken omdat het in conflict is met China over eilandjes waaronder veel gas en olie wordt vermoed. Het land begrijpt het strategisch belang van deze reserves. In een recent rapport wordt de regering van premier Shinzo Abe geadviseerd in ieder geval de marine te versterken en drones (onbemande vliegtuigjes) te gaan gebruiken. In Nederland zijn we nogal naïef in dit soort dingen en wordt het belang van investeringen in Defensie niet zelden in twijfel getrokken.' Toch kunnen wij ons in de toekomst nog weleens achter de oren krabben over de bezuinigingen die de afgelopen

Foto: Haten Hamburg

derlandse economie.' Daarmee moet Nederland niet te lang wachten, waarschuwt zij. 'Als je niet nu in actie komt, maar pas over vijf jaar, is een andere delta in Europa je waarschijnlijk al voor.'

Het idee van zo'n 'grondstoffenrotonde' in Nederland is niet nieuw. Eerder pleitte Tweede Kamerlid Stientje van Veldhoven (D66) hier al voor. D66 wil zo'n rotonde stimuleren door het gebruik van gerecyclede grondstoffen minder te belasten dan het gebruik van 'nieuwe' grondstoffen, zodat hergebruik economisch interessanter wordt. De belasting op arbeid, een stuk minder schaars in deze tijd, kan dan worden verlaagd, aldus de democraten, die verder pleiten voor een Europese markt voor hergebruik van afvalstoffen, een EU-stortverbod voor herwinbare grondstoffen in 2020 en Europese minimumstandaarden voor hergebruik. Van Lier Lels vindt dat er behalve aandacht voor een circulaire hub ook aandacht moet zijn voor de (fysieke) clustering van bedrijven die kunnen profiteren van elkaars afvalstromen. Hierdoor worden de logistieke ketens verkort en de bedrijfskosten verlaagd. In het Deense dorp Kalundborg wisselen onder meer een olieraffinaderij, een gipsproducent, een farmaceutisch bedrijf en viskwekerij op deze wijze al efficiënt stoom, grondstoffen, vliegass en slib uit. 'Een prima voorbeeld van de circulaire economie', aldus Van Lier Lels. Op papier klinken de plannen allemaal even logisch, maar volgens De Wijk is het nog maar zeer de vraag of Nederland al voldoende kennis in huis heeft om de uitdagingen op het gebied van grondstoffenschaarste het hoofd te bieden. De benodigde innovatie in ketens moet nog op stoom komen. Hiervoor moet Nederland veel

meer aanspraak maken op Europese innovatiefondsen. 'Om de afhankelijkheid van bepaalde grondstoffen te verkleinen, kunnen bedrijven materialen uit hun producten vervangen door materialen opgebouwd uit minder schaarse grondstoffen. Materiaalonderzoekers kunnen deze alternatieven ontwikkelen. Dat gaat echter niet vanzelf. Daarvoor zul je zowel toegepast als fundamenteel onderzoek moeten aanjagen. Nederland kan hiervoor gewoon een beroep doen op Europese innovatiegelden uit het beleidsprogramma Europa 2020, maar in de praktijk zijn we slecht in het matchen van onze projecten aan de EU-fondsen.'

Frankrijk opereert in dit opzicht volgens hem veel effectiever. 'Dat vind ik bizar. Hoe kan het dat wij, terwijl we toch in een crisis zitten, zulke kansen niet met beide handen aangrijpen? De Nederlandse overheid beperkt zich helaas tot houtje-touwtjewerk en ambitieuze nikserigheid. De toespraak van Rutte enkele maanden geleden in De Rode Hoed bevestigde dat beeld weer voor mij. Ja, Rutte is optimistisch, maar optimisme is geen plan. Toch is dat wat we nodig hebben: een plan om geld te verdienen.'

Slim

Het grondstoffenvraagstuk biedt daartoe volgens de directeur van het HCSS tal van mogelijkheden. 'Als we het slim aanpakken, kunnen we van een grondstoffenimporterend land zelfs een grondstoffenexporterend land worden, bijvoorbeeld door in te zetten op hoogwaardig materiaalonderzoek en door zeer goed te worden in het onttrekken van grondstoffen aan afval zoals het Rli voorstelt.'

De Wijk wordt hierin gesteund door directeur Willem Lageweg van MVO Nederland. Deze brak eerder al een lans voor de circulaire economie, met verwijzing naar een rapport van de Ellen MacArthur Foundation die meent dat Nederland tientallen miljarden per jaar kan verdienen aan slim (her)gebruik van grondstoffen en materialen. Uit de studie, uitgevoerd door de rekenmeesters van McKinsey, blijkt dat de winst van duurzaam grondstoffenbeheer voor heel Europa kan uitkomen op ongeveer vijfhonderd miljard euro per jaar. 'Als wij daar als Nederland nu eens tien procent van pakken, dan heb je het al over vijftig miljard euro', aldus Lageweg. 'Dat moet te doen zijn, want we zijn een energie- en materialen-intensief handelsland en ook een distributieland. Heel veel komt door Nederland en we staan nu al aan de wereldtop als het gaat om kennis van recycling. Noem het 'cradle to cradle', noem het circulaire economie, het gaat erom dat we een systeemverandering realiseren waardoor we niet langer de planeet uitputten.' Ook Lageweg waarschuwt dat Nederland niet te lang

achterover moet leunen. 'Als wij dit spel niet slim spelen, zullen Brazilië, Duitsland en de Scandinavische landen een enorme voorsprong op ons nemen.'

Expertisecentrum

Het expertisecentrum Grondstoffen, dat dit jaar werd opgericht door TNO en De Wijk's HCSS, moet Nederland gaan helpen om munt te slaan uit het slim gebruiken van grondstoffen en materialen. 'Het moet gaan functioneren als nationale grondstoffen- en materialenmonitor en vraagbaak', legt De Wijk uit. 'Hiermee willen we bijdragen aan de beleidsvorming bij de overheid, maar ook het bedrijfsleven voorzien van handelingsperspectief en een risicoanalyse met betrekking tot voorzieningszekerheid van grondstoffen.'

TNO en HCSS zijn nu bezig met het verzamelen van informatie over verschillende grondstoffen. TNO richt zich daarbij op de economische, ecologische en technologische kant van de grondstoffenproblematiek, HCSS plaatst de problemen met grondstoffen in een bredere context van geo- en veiligheidsbeleid.

'Bij de twintig tot dertig meest kritische grondstoffen, zoals soja, fosfaat en zeldzame aardmetalen, hebben we nu een doorwrocht verhaal waarmee zowel bedrijfsleven als overheid verder kan', vertelt De Wijk. 'Onze lijst moet uiteindelijk echter honderd tot tweehonderd grondstoffen tellen, want de vraag naar strategische informatie over grondstoffen zal alleen maar toenemen. Daarnaast werken we aan een nieuwe visie over strategische relaties met grondstoffenleveranciers, waarbij Nederland kennis en technologie inzet om de voorzieningszekerheid van voor ons kritische grondstoffen te vergroten.'

De verspreiding van dergelijke informatie is volgens De Wijk van groot belang. 'Om die reden hebben TNO en het HCSS deze zomer symbolisch niet alleen het eerste, maar ook het tweede exemplaar van ons boek 'Resources for our future' overhandigt, aan respectievelijk minister Lilianne Ploumen van Buitenlands Handel en Ontwikkelings-samenwerking en voorzitter Bernard Wientjes van VNO-NCW. Het boek behandelt de belangrijkste trends met betrekking tot grondstoffen, maar laat ook zien dat het mogelijk is om met innovatieve businessmodellen en productiemethoden grote stappen te zetten richting een efficiënter gebruik van grondstoffen.'

De Wijk's boodschap is dan ook dat bedrijven niet hoeven te somberen, maar juist werk moeten maken van slim grondstoffenbeheer. 'De problemen met grondstoffen zijn echt niet onoplosbaar. Met een andere mentaliteit kunnen we zelfs munt slaan uit deze problematiek. We zullen alleen geavanceerder moeten denken.'

'Primair de verantwoordelijkheid van het bedrijfsleven'

Ondanks de kritische geluiden uit de maatschappij over het grondstoffenbeleid van de Nederlandse overheid, is het kabinet zelf van mening dat de overheid voldoende doet om het bedrijfsleven op dit gebied te ondersteunen. Dat blijkt uit de beantwoording van vragen die Tweede Kamerlid Stientje van Veldhoven (D66) eind deze zomer stelde over de visie van de Nederlandse overheid op de grondstoffenvoorzieningszekerheid van Nederlandse bedrijven. Volgens het kabinet mag het duidelijk zijn dat die voorzieningszekerheid primair de verantwoordelijkheid is van het bedrijfsleven zelf. Voor de overheid is slechts een ondersteunende rol weggelegd, schrijft minister Henk Kamp van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie aan de Tweede Kamer. Wel spant de Nederlandse overheid zich volgens hem in om samen met het bedrijfsleven de bewustwording en kennis over voorzieningszekerheid verder uit te bouwen. Zo worden er internationale conferenties georganiseerd rondom het thema en probeert het CBS met de 'monitor materiaalstromen' meer inzicht te verschaffen in het gebruik en de recycling van grondstoffen, halfproducten en eindproducten in de Nederlandse economie.

Op het gebied van economische diplomatie zet Nederland vooral in op een goede werking van de (internationale) markt, schrijft Kamp ook nog. Zo probeert Nederland een actieve rol te spelen in het multilaterale handelssysteem, waarbij de WTO het belangrijkste houvast is. Dit systeem beperkt de ruimte voor landen om handelsbelemmerende maatregelen te nemen. Nederland ondersteunt ook de activiteiten van de Oeso om exportrestricties op 81 metalen en mineralen te inventariseren en daarmee transparant te maken voor overheden en bedrijven.

Tot slot wijst Kamp in zijn schrijven nog op de verrichtingen van de 'Speciaal gezant natuurlijke hulpbronnen', Jaime de Bourbon de Parme, die namens Nederland actief werkt aan het onderhouden en aangaan van bilaterale relaties en strategische partnerschappen met zowel grondstofrijke landen als grondstoffenconsumerende landen.

De suggestie in de vragen van Van Veldhoven dat er op dit moment geen samenhangend beleid is inzake grondstoffen werpt minister Kamp verre van zich. Met de grondstoffennotitie uit 2011 is er juist duidelijk een start gemaakt met een integraal Nederlands grondstoffenbeleid, vindt hij. Volgens de minister werken overheid, bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties hierin nauw samen en is er zowel aandacht voor het economische, geopolitieke en milieuperspectief. In den brede kan volgens Kamp zelfs worden gesteld dat 'de bewustwording en kennis over grondstoffenvoorzieningszekerheid steeds groter wordt, vooral dankzij de aanjagende rol van de overheid'.

urity issue'

jaren neersloegen bij Defensie, voorspelt De Wijk, die tevens voorzitter is van de denktank Nationale veiligheid. 'Aan de terroristische organisatie Al Qaida gelieerde groeperingen proberen conflicten, zoals in Syrië, te laten escaleeren. Sjiïeten en Soennieten worden tegen elkaar opgezet. Als zo'n conflict escaleert, kan dat betekenen dat de olievervoeren vanuit het Midden-Oosten zeer ernstig verstoord raken en kan het gebeuren dat Nederland een beroep moet gaan doen op zijn strategische reserves. Geloof me, binnen een half jaar is er dan brede steun in ons land om in te grijpen in de regio. Op dat moment zullen we ons echter realiseren dat er nog maar weinig van ons defensieapparaat over is.'